

ШАНГАЈСКА ОРГАНИЗАЦИЈА
ЗА САРАДЊУ*

Мирослав Младеновић и Зоран Килибарда
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Шангајска организација за сарадњу формирана је 2001. године, Декларацијом коју су потписали председници пет самосталних држава са простора бившег совјетског савеза и председник Народне Републике Кине. Према Повељи, коју су чланице ове организације усвојиле као свој основни документ, истакнута је њихова опредељеност да учвршћују међусобно поверење и добросуседску сарадњу, да одржавају и јачају мир, стабилност и безбедност у региону, као и да се заједнички боре против тероризма, сепаратизма и екстремизма свих облика.

Иако међу државама чланицама постоје значајне разлике по скоро свим питањима друштвеног и државног устројства, Шангајска организација је за десет година постојања доказала своју виталност и постала респективни субјект, не само регионалне, већ и међународне сарадње у целини. Последњих година сви главни фактори савремених међународних односа настоје да успоставе и развијају сарадњу са овом значајном међудржавном асоцијацијом.

Какав ће бити даљи развој Шангајске организације за сарадњу и где ће се она позиционирати у оквиру будућег светског поретка, тешко је једнозначно одредити. Поред улоге водећих земаља ове организације – Русије и Кине, на крајњи исход тог њеног положаја умногоме ће утицати и други значајни међународни фактори којима, у ери нестабилне енергетске и других облика безбедности, простор Централне Азије постаје све значајнији и примамљивији.

Кључне речи: *организација, сарадња, партнерство, безбедност, тероризам, екстремизам, регион.*

Увод

Када се у једној регионалној организацији, каква је Шангајска организација за сарадњу (ШОС), поред већине земаља централне Азије (Казахстан, Узбекистан, Киргистан, Таџикистан), нађу две нуклеарне силе, уједно и сталне чланице Савета безбедности УН (Кина и Русија); када је једна од њих најмногољуднија земља света и истовремено власник највећих девизних резерви, а друга земља са највећом територијом и огромним природним ресурсима (укључујући највеће ре-

* Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта број 47029, под називом „Рентабилни избор нових технологија и концепција одбране кроз друштвене промене и стратешке оријентације Србије у 21. веку“. Пројекат финансира Министарство просвете и науке Републике Србије у периоду 2011–2014. Руководилац пројекта је проф. др Момчило Милиновић.

зерве пијаће воде, као перспективно најдефицитарнијег ресурса); када су у тој организацији земље чији се извори енергената виде као респективно средство геополитичког и геоекономског надметања; када интерес за интензивнију сарадњу са том организацијом, па и жељу за чланство у њој искажу земље битно различитог културно-историјског наслеђа, различитих политичких опредељења и различитих позиција у међународној заједници (Иран, Пакистан, Монголија), онда је разумљиво да она (таква организација), и када се о њој превише не говори, заслужује реноме „објекта посебне пажње“, можда не толико по ономе што у датом тренутку јесте, колико по ономе што би могла, или што се претпоставља да би могла постати. Њу, вероватно, није могуће опсервирати а да се при томе не учине значајни превиди, стекну погрешне слике и изведу непоуздани закључци. Зато и не чуде евидентно опречна мишљења о улози коју она има, односно може да има у обликовању постхладноратовског геополитичког амбијента, од тога да је она, с обзиром на удружену снагу Кине и Русије, моћан антиамерички бастион у централној Азији (ЦА), до тога да је непомирљивост интереса Кине и Русије, као главних чланица организације, управо оно што јој онемогућава да постане довољно јединствена и моћна да би представљала озбиљну препреку америчком утицају на том простору.

Шта је, у ствари, Шангајска организација за сарадњу?

Шангајска организација за сарадњу је регионална међународна организација, коју чине: Кина, Руска Федерација (РФ), Казахстан, Таџикистан, Киргистан и Узбекистан. Главни задаци ШОС су: учвршћивање стабилности и безбедности на широком простору који захватају државе чланице, борба против тероризма, сепаратизма, екстремизма, наркотрафикаинга, развој економске сарадње, енергетско партнерство, као и научна и културна сарадња. О потенцијалним ефектима регионалне сарадње у оквиру ове организације довољно говори податак да земље чланице покривају територију од 30 милиона квадратних километара, што је око 60% територије Евроазије, и да њихово становништво (1 милијарда и 455 милиона становника) чини четвртину становника света. У њеном саставу су две силе у успону, Кина и Русија, земље са респективном нуклеарном и конвенционалном снагом и огромним људским и материјалним ресурсима, „геостратешки играчи“ на „великој шаховској табли“ (Бжежински, 1999). За њих, као главне чланице и кандидате за статус регионалног лидера, односно „регионалног хегемона“ (Миршајмер, 2010), формирање ШОС био је добар начин да се спречи јачање других сила у централној Азији.

Настанак, циљеви и принципи функционисања

Претеча ШОС је тзв. Шангајска петорка, организација коју су, 1996. године, формирале Кина, Русија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан, првенствено са циљем демилитаризације границе између Кине и њених суседа – новостворених држава на простору бившег Совјетског Савеза.¹ У том духу, током 1996–1997. године, између земаља „петорке“ потписани су документи којима је верификована сагласност о учвршћивању поверења у војној сфери и о смањењу оружаних снага у граничном појасу.

¹ Scheinson, A., The Shanghai Cooperation Organization, <http://www.cfr.org/publication/10883/> (4. 2010)

Под садашњим називом организација постоји од 2001. године, када се петочлавној асоцијацији придружио Узбекистан, што је озваничено оснивачким актом – Декларацијом о оснивању – коју су 15. јуна те године потписали шефови (председници) свих шест држава чланица.² На првом наредном састанку шефова држава чланица, 7. јуна 2002. године у Санкт Петербургу, усвојена је Повеља ШОС којом су дефинисани њени циљеви и принципи; подручја сарадње; радна тела и начин функционисања.³ После московског самита, маја 2003. године, формиран су Секретаријат ШОС са седиштем у Пекингу и Регионална антитерористичка структура.

Повељом је назначено да је Организација отворена за пријем других земаља из региона које прихватају њене циљеве и принципе и поштују одредбе међународних уговора и инструмената усвојених у оквиру ШОС (чл. 13). Исто тако, предвиђено је да земља чланица може да изгуби тај статус уколико крши одредбе Повеље, односно ако систематски не испуњава обавезе из уговора и инструмената закључених у оквиру Организације. Ипак, за протеклих десет година постојања организација није мењала свој састав. У пуноправно чланство није примљена ниједна нова земља нити је ико од чланова самовољно иступио из организације, или је на то био приморан одлуком за то надлежног тела (чл. 13 Повеље). Једини облик „проширења“ остварен је давањем статуса посматрача неким земљама из окружења, и то: Монголији 2004. и Ирану, Индији и Пакистану 2005. године.

Усвајањем Повеље, земље чланице обавезале су се да: 1) учвршћују међусобно поверење и добросуседске односе; 2) унапређују мултидисциплинарну сарадњу у интересу одржавања и јачања мира, безбедности и стабилности у региону и у интересу промоције новог, демократског, поштеног (фер) и рационалног политичког и економског међународног поретка; 3) заједнички се боре против тероризма, сепаратизма и екстремизма свих облика, против илегалне трговине наркотицима и оружјем и других видова криминалних активности транснационалног карактера, као и против илегалне миграције; 4) удруженим деловањем, на бази равноправног партнерства, помажу свеобухватан и уравнотежен економски раст, друштвени и културни развој у региону, у интересу повећања животног стандарда и унапређивања услова живота у земљама чланицама; 5) усаглашавају приступе укључивања у глобалну економију; 6) промовишу слободу и основна људска права, у складу са међународним обавезама земаља чланица и њиховим националним законодавством; 7) одржавају и развијају односе са другим државама и међународним организацијама; 8) сарађују у превенцији међународних конфликта и у интересу њиховог мирољубивог решавања и 9) заједнички трагају за решењима проблема који ће се појавити у 21. веку (чл. 2. Повеље ШОС).

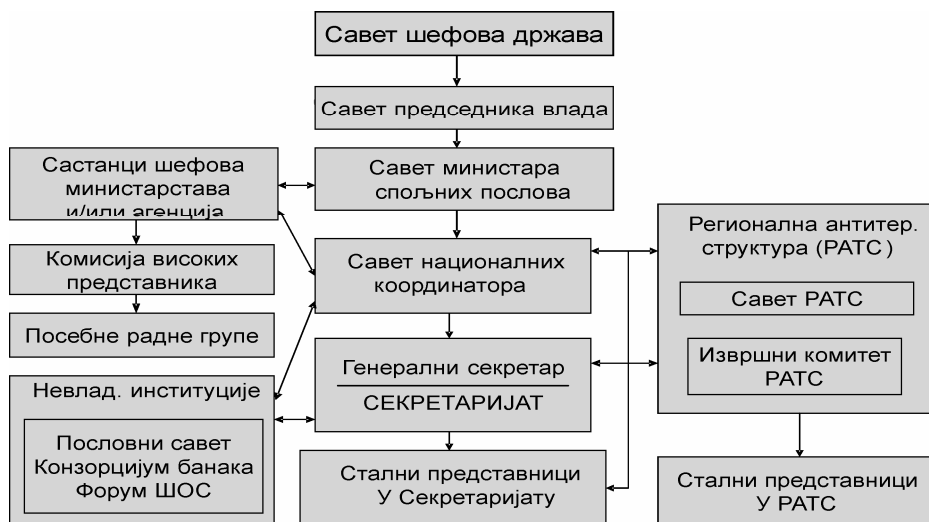
Повеља Организације обавезује земље чланице да се у остваривању наведених циљева придржавају следећих *принципа*: 1) узајамно поштовање суверените-

² Declaration on establishment of the Shanghai Cooperation Organization, <http://missions.itu.int/~kazaks/eng/sco/sco02.htm> (14. 12. 2007)

³ Shanghai Cooperation Organisation Charter, http://www.chinadaily.com.cn/china/2006-6/12/content_614628.htm

та, независности, територијалног интегритета држава и неповредивости државних граница; немешање у унутрашње послове других држава и уздржавање од употребе силе и претње силом у међународним односима; 2) једнакост свих држава чланица и изналажење заједничких ставова на бази узајамног разумевања и респектовања мишљења сваке чланице; 3) постепена имплементација здружених активности у областима од заједничког интереса; 4) решавање спорова између земаља чланица мирним путем; 5) неугрожавање других држава и међународних организација; 6) превенција сваког нелегитимног акта упереног против интереса Организације и 7) имплементација обавеза које проистичу из актуелне Повеље и других докумената усвојених у оквиру Организације (чл. 2 Повеље ШОС).

Повеља предвиђа постојање две врсте радних тела – *сталне органе* (standing body) и *савете и сусрете* представника различитог нивоа, односно различитог подручја деловања, са претежно управном или координишућом улогом. Стални органи су: 1) Секретаријат и 2) Регионална противтерористичка инфраструктура. За разлику од њих, савети и сусрети су радна тела или институције типа форума. Они се састају периодично (по устаљеној шеми или по потреби) ради разматрања актуелних питања из своје надлежности. То су: 1) Савет шефова држава, 2) Савет шефова влада (премијера), 3) Савет министара спољних послова, 4) сусрети шефова министарстава и/или агенција и 5) Савет националних координатора (чл. 4 Повеље). Повељом организације, Савет шефова држава овлашћен је да доноси одлуке о формирању и других радних тела, што се потврђује усвајањем додатних протокола, по процедури предвиђеној чл. 21 постојеће повеље. У складу са тим, у функцији унапређивања економске сарадње, 2006. године основан је Конзорцијум банака и Пословни савет ШОС-а (шема 1).

Шема 1 – Структура шангајске организације за сарадњу

Главна подручја и облици сарадње – амбиције, домети и ограничења

Остваривање наведених циљева Организације подразумева успостављање и константно неговање, односно обогаћивање сарадње између земаља чланица у различитим областима. Према члану 3 Повеље, главна подручја сарадње у оквиру Организације су: 1) одржавање мира и јачање безбедности и поверења у региону; 2) изналагање заједничких ставова у спољној политици по питањима од заједничког интереса; 3) креирање и имплементација мера удруженог деловања против тероризма, сепаратизма и екстремизма, илегалне трговине наркотицима и оружјем и других облика организованог криминала, као и против илегалних миграција; 4) координација напора у области разоружања и контроле оружја; 5) промоција различитих облика регионалне економске сарадње и подршка тој сарадњи стварањем повољног амбијента за трговину и инвестирање, уз настојање да се постепено оствари слободан проток робе, капитала, услуга и технологија; 6) ефикасно коришћење расположиве транспортне и комуникацијске инфраструктуре, унапређење транспортних могућности земаља чланица и развој енергетског система; 7) амбијентални менаџмент, укључујући менаџмент ресурсима воде у региону, и имплементација посебних заједничких програма и пројеката из области животне средине; 8) узајамно помагање у превенцији природних и вештачких (Човеком узрокованих) несрећа и у уклањању њихових последица; 9) размена информација из области законодавства у интересу развоја и сарадње унутар Организације и 10) интензивирање интеракција у областима као што су наука и технологија, образовање, здравствена заштита, спорт и туризам. Поред тога, Повеља оставља могућност земаља чланицама да узајамним споразумима проширују подручја сарадње.

Разматрајући различита усмерења интереса земаља чланица ШОС, може се закључити да је један од елемената њихове кохезије одсуство жеље земаља ЦА, а посебно Кине и РФ, да прихвате политику коју намеће америчка администрација. Такође, њихова активна економска и политичка експанзија у значајној мери ремети реализацију америчких интереса у региону централне Азије. У суштини, један од разлога за сарадњу јесте схватање по коме ШОС може да буде инструмент противдејства америчком војном присуству у региону.

Међутим, без обзира на релативну спољашњу монолитност, постоји низ питања по којима се може уочити противречност политике чланица ШОС. Најозбиљнија је свакако разлика по питању економских и политичких интереса РФ и Кине. НР Кина гледа на ШОС као на перспективно тржиште и стабилан извор сировина, док Русија настоји да усмери активност ШОС у области борбе против „три зла“: тероризам, екстремизам, сепаратизам.

За разлику од Русије и земаља ЦА, Кина није много заинтересована за нарастање војне и антитерористичке компоненте, јер она свој главни проблем те врсте (ујгурски тероризам) углавном држи под контролом. За Кину већи значај има очување територијалне целовитости земље, за шта јој је потребнија подршка (немешање) САД него помоћ ШОС. Другачије речено, Пекинг се залаже за употребу „руске карте“, али није заинтересован за ширење руског политичког утицаја у Азијско-тихоокеанском региону.

Економска сарадња. Посебно место у економским односима земаља ШОС има Кина, која из године у годину све више утиче на укупну економску ситуацију у региону. Залаже се за стварање слободне трговинске зоне, као и за изградњу инфраструктуре ради олакшавања трговинске размене и стварања повољнијих услова за инвестирање. Увлачећи земље ШОС у своју економску орбиту, Кина их превасходно третира као поуздана тржишта за своју робу. У том смислу, она активно подржава улазак земаља ШОС у Светску трговинску организацију. Кина посебно стимулише економску сарадњу са земљама централне Азије. Као израз тог настојања, ниво трговинске размене Кине и ових земаља, из године у годину расте.

По питању економске интеграције, Москва се залаже за одвојене субрегионалне интеграционе пројекте између две-три земље са компатибилним економијама, док је Кина присталица стварања јединственог економског пространства у оквиру ШОС. Скидање трговинских баријера обезбедило би добре услове за пласман кинеских производа и створило ситуацију у којој би земље ЦА брзо постале додатак кинеске економије.

Једно од кључних питања у области економске сарадње јесу дугорочни енергетски аранжмани. На московском самиту ШОС, октобра 2005. године, покренуто је питање заједничких пројеката у домену експлоатације нафте и гаса, истраживања у области угљоводоника и заједничког коришћења водених ресурса. Већ следеће године, на самиту у Шангају, тадашњи руски председник Путин предложио је формирање Енергетског клуба ШОС као механизма који обједињује произвођаче, потрошаче и транзисторе енергоресурса. Конкретна решења на реализацији ове идеје донета су на састанку председника влада земаља ШОС у Душанабеу (Тацикистан). Поред Русије и Кине, за овај пројекат посебно је заинтересован Казахстан. Не искључује се могућност укључивања и Ирана у овај клуб, чиме би гасно тржиште ШОС пребацило половину светског обима трговине гасом. По завршетку самита у Јекатеринбургу (2009. године), Русија и Кина постигле су сагласност за реализацију послова у области енергетике, вредних сто милијарди долара. У вези с тим, председници РФ и НРК договорили су се да се разради механизам међусобног разрачунавања у рубљама и јуанима, избацујући долар као досадашње обрачунско средство. Ако се ова идеја уведе у праксу, она може суштински да утиче не само на руско-кинеске односе већ и на укупну светску трговину. Идеја Москве и Пекинга о замени долара рубљом и јуаном у оптицају је већ неколико година, што значи да се о њој озбиљно размишља.

Сарадња у области безбедности. Делатност ШОС, од самог њеног оснивања, обухватала је активности усмерене на изналагање заједничког одговора на актуелне безбедносне изазове у региону. Међу првим документима које су земље чланице потписале 2001. године била је Шангајска конвенција о борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма.⁴ Она је прва, на међународном плану, дефинисала сепаратизам и екстремизам као насилне методе које пред-

⁴ The Shanghai Convention on combating terrorism, separatism and extremism, http://eurasiangroup.org/files/documents/conventions_eng/The_20Shanghai_20Convention.pdf

стављају кривично дело. Од тада земље чланице посебну пажњу посвећују питањима регулisaња унутрашњих конфликта и постизању консензуса у борби против екстремизма и наркотрафикаинга. На основу тога формирана је Регионална антитерористичка структура (РАТС), касније је потписан и Уговор о дугорочном добросуседству и сарадњи.

Основни задаци и функције Извршног комитета РАТС ШОС одређени су у три приоритетна правца: 1) координационо-оперативни правац (координација и сарадња компетентних органа земаља чланица у борби с тероризмом, екстремизмом, провођење антитерористичких вежби и др.; 2) међународно-правно усмерење (учешће у припреми међународних докумената по питањима борбе с тероризмом, укључујући и ону у оквиру ОУН, сарадња са Саветом безбедности итд.) и 3) информационо-аналитички правац (формирање и попуњавање базе података РАТС, прикупљање и анализа информација по питању борбе с тероризмом и др).

По подацима званичних лица, само у периоду 2006–2007. године, као резултат деловања РАТС, на територији ШОС било је спречено преко 450 терористичких аката, а 15 вођа терористичких организација било је ликвидирано или ухапшено од специјалних служби земаља чланица.

Од момента формирања организације проведено је неколико заједничких антитерористичких вежби. Вежбе се обично изводе у фазама, од којих је свака на територији неке друге земље чланице. Од августа 2005. године устаљена је и годишња пракса провођења заједничких вежби кинеских и руских ОС, под називом „Мирна мисија“.

Сарадња у области културе. Један од речитих показатеља високих аспирација када је реч о културној и хуманитарној сарадњи јесте формирање Универзитета ШОС, 2008. године, уз учешће 53 универзитета из 5 земаља чланица. Истакнуто је, при томе, да његов рад треба да буде у функцији: јачања међусобног поверења и добросуседских односа; развоја интегративних процеса у области образовања, науке и технологије; обезбеђивања нових подстицаја ширењу мултилатералне образовне, научне и културне сарадње; повећања могућности да млади стекну квалитетно модерно образовање и да наставници и научни радници успостављају научне контакте; промовисања ефикасне сарадње земаља чланица у области политичке, економске, научно-технолошке и културне сарадње.⁵ Планом рада Универзитета за период 2010–2012. предвиђено је: покретање школовања по систему „Мастер плус Бечелор“ за подручја образовања где се примењује последипломско усавршавање нивоа магистеријума; успостављање мреже информационих „залиха“ и наставе на даљину у оквиру Универзитета; проширивање листе подручја и специјалности у оквиру образовних садржаја – објављивање научних билтена и других публикација Универзитета и провођење активности усмерених на шире међународно признање Универзитета ШОС и његових диплома, као и међународна акредитација студијских програма Бечелор и Мастер у циљу повећања његове компетитивности.

⁵ SCO University – Concept, http://www.eduweek.ru/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=2&Itemid=2&lang=en

Односи ШОС са другим државама и организацијама

Односи са организацијама на постсовјетском простору. С обзиром на чињеницу да су, осим Кине, све чланице ШОС истовремено и чланице Заједнице независних држава (ЗНД) и чланице Организације уговора о колективној безбедности (ОУКБ),⁶ логично је да оне (те организације) међусобно препознају једна другу као незаобилазно (непосредно или посредно) „умешану страну“ у решавању неког за њих приоритетног питања. У складу с тим, ШОС је 2005. године потписала са ЗНД меморандум о разумевању;⁷ 2006. године покренута је иницијатива за одржавање заједничких војних вежби са ОУКБ; 2007. године потписан је споразум са овом организацијом о проширивању сарадње из области безбедности по питањима организованог криминала и кријумчарења наркотика.⁸

О томе какав безбедносни проблем представља кријумчарење наркотика (опијума) из суседног Авганистана и колико је ургентна потреба сузбијања те врсте илегалне трговине довољно убедљиво говоре подаци из годишњег извештаја Канцеларије УН за дрогу и криминал.⁹ Према овом извору, у 2007. години у Авганистану је под маком било 193.000 хектара. Произведено је укупно 8.200 милиона тона опијума (основне сировине за производњу хероина), што је 93 одсто укупне светске производње. Узгајањем мака бавило се 509.000 домаћинстава. Извозна вредност произведеног опијума, морфијума и хероина (на простору суседних држава) процењена је на 4 милијарде долара.¹⁰

Нема сумње да се знатан део профита од илегалне трговине опијумом слива у фондове за финансирање терористичких организација.¹¹ Због тога је разу-

⁶ Земље оснивачи ОУКБ су Русија, Белорусија, Јерменија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан. Оснивачки акт потписали су председници ових држава 7. октобра 2002. године. Прво проширење уследило је 23. јуна 2006. године, када је Узбекистан примљен за пуноправног члана. Од 2004. године ОУКБ је посматрач у Генералној скупштини ОУН.

⁷ Scheineson, A., The Shanghai Cooperation Organization, <http://www.cfr.org/publication/10883/>

⁸ Marat, Erica and Murzakulova, Asel, The CSTO Seeks to Build New Sub-structures, <http://www.cacianalys.org/?q=node/4708>

⁹ *Afghanistan Opium Survey 2008*, United Nations, Office on Drugs and Crime, Novembar 2008.

¹⁰ Највеће површине под маком из којег се добија опијум налазе се на простору тзв. „Златног троугла“ (Мјанмар, Тајланд, Лаос) и „Златног полумесеца“ (Авганистан, Иран, Пакистан). Највећи произвођач опијума до почетка деведесетих био је Мјанмар, када је примат у томе убедљиво преузео Авганистан. Истина, у погледу површина под маком Мјанмар је био водећа земља све до 2003. године, али су, захваљујући већим приносима, произвођачи у Авганистану одавно обезбеђивали већу количину опијума. Изузетак је само 2001. година, када су талибани забранили узгајање мака као културе која, с обзиром на то чему служи, није у складу са Кураном. Доласком коалиционих снага, површине под маком и количина произведеног опијума вишеструко су повећани. Тек у 2008. години забележен је изванредан пад производње. Иначе, до највећег смањења површина под овом културом у односу на 2007. годину дошло је, по правилу, тамо где су сељаци финансијски на то подстицани (добили практично обештећење за „штету“ коју трпе преласком на мање профитабилну пољопривредну производњу (*Afghanistan Opium Winter Assessment, United Nations Office on Drugs and Crime* Januar, 2009).

¹¹ Истовремено, процват илегалне трговине опијумом, уз присуство међународних снага, рађа сумњу у решеност предводника противтерористичке коалиције да сузбијањем те трговине спречи финансирање терориста. Чосудовски, професор економије на универзитету у Отави, тврди да управо „окупационе снаге у Авганистану подржавају трговину наркотицима која организованом криминалу,

мљиво што су и ОУКБ и ШОС сузбијање шверца наркотика сврстале у своје приоритетне задатке и што једна другу виде као природне савезнике на фронту борбе против тероризма, која у знатној мери опредељује њихову укупну сарадњу у области безбедности.

Као доминантне чланице ових организација, Кина и Русија су у позицији да, појединачно и у оквиру удружених настојања, значајније утичу на дешавања у ЦА и њеном непосредном окружењу, како у домену борбе против тероризма, тако и у погледу економских, војних, па и политичких аранжмана, што се већ приметно одражава на промену правила игре у односима између великих сила традиционално заинтересованих за тај простор. То је, можда, управо она промена коју неки аналитичари препознају као замену правила „велике игре“ правилима „велике нагодбе“, где се неће нужно оперисати са „нултом сумом“.¹²

Изгледа да су и Русија и Кина, свака на свој начин, препознале прилику да у тој „великој нагодби“ играју једну од значајних улога и да би ОУКБ и ШОС могле да представљају битан инструмент у остваривању те улоге. Такав развој догађаја могао би се препознати као производ онога што Бжежински, парафразирајући Макијавелија, назива „мистериозном интеракцијом судбине и шансе“.¹³ „Прст судбине“ у тој интеракцији свакако је географска блискост и положај земаља чланица ових организација, али и њихова наглашена економска међузависност, што, као препознатљив амбијентални оквир, има значење својеврсне геополитичке константе.

„Шанса“, као други елемент „мистериозне интеракције“ производ је више чинилаца. С једне стране то су околности које су допринеле економском опоравку Русије, пре свега велики приходи од извоза енергената остварени последњих година, у време рекордно високих цена, као и вишегодишњи убрзани привредни раст Кине. С друге стране, то је смањење надмоћности и пољуљан углед Америке у свету због њене арогантне спољне политике и неуспеха Бушове администрације у „Глобалном рату против тероризма“.

Разумљиво је да тенденција опадања угледа најмоћније земље света представља шансу за испољавање иницијативе осталих геополитичких играча на „великој шаховској табли“. Русија је то демонстрирала форсирањем одлуке о стварању Колективних снага за оперативно реаговање на нивоу ОУКБ, уз иновирање финансијских аранжмана и војне сарадње за земаљама чланицама. Кина је свој реноме силе у успону додатно учврстила експанзијом економског утицаја широм света, пре свега својом конкурентном извозном робом и смелим инвестиционим подухватима без политичких условљавања својственим инвеститорима са Запада. Све то допринело је побољшању позиције Русије и Кине на међународној сцени, али и повољно утицало на консолидацију организација у којима оне имају водећу улогу и на побољшање изгледа за унапређивање њихове сарадње.

обавештајним агенцијама и западним финансијским институцијама доноси зараду од 120 до 190 милијарди долара“. Као један од доказа за то он подсећа да је управо НАТО емитовао поруку да „неће угрожавати сетву мака која је у току“ (*Коалиционе снаге подржавају производњу дроге*, <http://www.Ntvhayat.com/home/vijesti/index.php?sta=3&pid=31741>). (29. 5. 2007)

¹² Rubin, B. and Rashid, A., „From Great Game to Grand Bargain“, *Foreign Affairs*, November/December, 2008.

¹³ Бжежински, З., *Друга шанса Америке*, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд, 2009, стр. 11.

Осим порастом угледа доминантних чланица, актуелно стање и перспектива односа између ШОС и ОУКБ, бар када је реч о оним димензијама односа који су опредељени присуством земаља ЦА у једној и другој организацији, условљени су и ограниченим дometом америчког деловања у том региону, где наметљиви „удварачи“ са Запада имају посла са прилично ћудљивим „удавачама“, што је, изгледа неминуовно, имало за резултат проблематичне „бракове из рачуна“, са ограниченим веком трајања.¹⁴

Односи са Асоцијацијом нација Југоисточне Азије (АСЕАН). На листи организација с којима ШОС настоји да изграђује односе сарадње налази се и АСЕАН. Осим заједничких интереса, оно што иде у прилог том настојању и што га подстиче јесте, између осталог, евидентна сличност неких од њихових основних принципа, као што је, на пример, принцип немешања у унутрашње послове земаља чланица. Поред тога, повољна околност за унапређење сарадње са АСЕАН-ом је и то што је Кина, која је, иначе, најагилнија чланица ШОС, већ стекла статус АСЕАН-овог партнера партиципирањем у форумима АСЕАН + 1 (АСЕАН + Кина) и АСЕАН + 3 (АСЕАН + Кина, Јапан и Јужна Кореја). Почетак сарадње ШОС са АСЕАН-ом озваничен је потписивањем меморандума о разумевању, 2005. године.¹⁵ При томе су као главна подручја сарадње (фокус заједничког деловања) означени: борба против међународног криминала, а у оквиру тога борба против тероризма, илегалне трговине наркотицима, прања новца и трговине људима. Осим тога, Меморандум предвиђа сарадњу у области економије и финансија, туризма, социјалног развоја и енергетике, заштите животне средине и управљања природним ресурсима.

Односи са САД. Са војним буџетом од преко 600 милијарди долара, САД са око 45 одсто учествују у укупним издвајањима за одбрану у свету. Сума коју Аме-

¹⁴ Дobar пример за то су Киргистан и Узбекистан. Први, који након „обојене револуције“ није испунио очекивања спонзора и други, који је избегао да буде „револуцијом офарбан“. Узбекистан је, иначе, једно време на Западу уживао глас перспективног партнера. Повод за преиспитивање таквог односа био је обрачун снага безбедности те земље са демонстрантима у граду Андијану, маја 2005. године. Тада је, по свој прилици, у Узбекистану требало да догоди „колор револуција“, попут оних и Украјини, Грузији и Киргистану. Међутим, реакција Ташкента била је врло жестока и преврат није успео. Према информацијама организација за људска права, приликом гушења демонстрација убијено је више стотина демонстраната. Режим председника Каримова нашао се тада под паљбом тешких оптужби за брутално кршење људских права. Иза једногласне осуде са Запада уследило је завођење санкција Узбекистану. Као одговор на то, Каримов је отказао гостопримство америчким снагама које су ту стациониране са почетком интервенције САД у Авганистану 2001. године. Па ипак, Запад овога пута није дуго љутовао и „тренирао строгаћу“ према анатемисаном режиму у Ташкенту. Наиме, већ у новембру следеће године Немачка и још неколико чланица Уније покренуле су иницијативу за ублажавање санкција, уз образложење да оне нису дале очекиване резултате и да је „*потребан истински дијалог са том ресурсима богатом земљом*“. У вези с тим Рој Алисон, стручњак за централну Азију у Лондонској школи економије, оцењује да, осим што поседује кључне енергетске ресурсе који би могли да допринесу да се смањи зависност Европе од Русије, Узбекистан је такође значајан и за очување добрих односа са осталим земљама централне Азије. Због тога су и ЕУ и САД разапете између две противуречне жеље – настојања да искажу своје незадовољство догађајима у Андијану из 2005. Године, док, истовремено, покушавају да зауставе приближавање Узбекистана Русији (Europe's Uzbekistan dilemma, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6136138.stm>).

¹⁵ ASEAN and SCO Secretariats Sign Agreement for Substantive Cooperation, <http://www.aseansec.org/17442.htm>.

риканци троше у ту сврху већа је чак 12,5 пута од оне у Русији и већа од збира војних буџета Кине, Француске, Велике Британије, Русије, Јапана, Немачке, Саудијске Арабије, Индије и Италије – земаља које после САД заузимају водећа места на ранг-листи по висини издвајања за одбрану.¹⁶ Са таквом финансијском основом своје „тврде моћи“, САД су у прилици да у односима са другим субјектима међународне заједнице обезбеде себи статус привилеговане стране. Истовремено, упорношћу којом штите инсталиране односе исказују тежиште свог спољнополитичког деловања. У којој мери то важи и за њихове односе са ШОС?

Може се рећи да до распада СССР-а ЦА није имала значајнију улогу у спољној политици САД. После 1991. године, када је САД остала као једина суперсила, природно је било да су, на овај или онај начин, сви региони, некада у саставу СССР-а или под његовим утицајем, па тако и ЦА, постали предмет њеног посебног интересовања. Америчка администрација у почетку је тешко могла да одреди своје тачне приоритете у овом региону јер је Вашингтон био забринут због могућности комунистичке реставрације на постсовјетском простору. Због тога се донекле уздржавао од отвореног угрожавања руског утицаја на земље „ближег иностранства“. Изузетак су биле балтичке државе, у којима је Русија, практично одмах по стицању њихове независности, изгубила дотадашњи утицај.

Промена америчке политике у региону ЦА наступила је 1997. године. Тада је овај простор означен као дугорочни стратегијски интерес САД. Марта 1999. године Конгрес је донео стратегију „Пут свиле“, у којој се говори о потреби подршке економске и политичке независности земаља ЦА, с обзиром на то да оне могу да умање енергетску зависност САД од нестабилног Персијског залива.¹⁷ Ангажујући се на пољу билатералне сарадње са овим земљама, САД се нису много занимале за стварање „Шангајске петорке“ 1996. године – претече ШОС.

У суштини, однос САД према ШОС постепено се мењао: од пасивног посматрања њене делатности, до значајне заинтересованости за њен рад, могућности и перспективе. На самом почетку Америка није видела никакву опасност од „шангајске петорке“ по своје интересе. Напротив, сматрало се да је то доказ губитка улоге Москве у Централној Азији и, што је још значајније, ова организација доживљавана је као својеврсна брана од исламског екстремизма и фактор ублажавања конфликтног потенцијала у том региону. Међутим, како је процес зближавања Русије и Кине напредовао, по основу делатности ШОС, забринутост америчке администрације је расла. У последње време међу западним истраживачима широко је распрострањено уверење да је ШОС антиамерички оријентисана и да је створена као покушај обезбеђивања противтеже НАТО-у на овом простору. Поред бојазни да се међусобним договором у оквиру ШОС могу осујетити америчке тежње везане за контролу енергоресурса у овом региону, ту су и страхови везани за реализацију циљева борбе против тероризма. Наиме, има мишљења да ја-

¹⁶ SIPRI yearbook, 2010, <http://www.sipri.org/yearbook/2010>.

¹⁷ Видети опширније: Starr, S. F., *In Defense of Greater Central Asia*, September 2008, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, A Joint Transatlantic Research and Policy Center Johns Hopkins University-SAIS, 1619 Massachusetts Ave. NW, Washington, D.C. 20036 Institute for Security and Development Policy, V. Finnbodav. 2, Stockholm-Nacka 13130, Sweden www.silkroadstudies.org

чањем антитерористичке компоненте у оквиру ШОС и консолидацијом њене укупне „специфичне тежине“ може да се створи ситуација у којој ова организација може да стави у други план напоре НАТО (САД), као дефакто недовољно ефикасног механизма за регулисање ситуације у региону.

У прилог овим „страховима“ говори доношење америчког плана за одбрану Велике Централне Азије (видети поменути материјал „In Defense of Greater Central Asia“), као и декларација ШОС са самита у Астани 2005. Године, којом се Америка позива да затвори своје базе у ЦА (Киргистан и Узбекистан), формиране ради подршке борби у Авганистану. На ову декларацију Доњи дом америчког Конгреса одговорио је својом резолуцијом (19. јула 2005), у којој се изражава забринутост због „јавног покушаја Кине и Русије да потисну САД из тог региона“.¹⁸ Убрзо после тога, Узбекистан је упутио захтев Американцима да у року од шест месеци напусте базу Карши-Ханбад на његовој територији. Уследила је серија међусобних оптужби између високих представника САД и земаља ШОС. Тако је тадашњи министар одбране САД Доналд Рамсфелд критиковао спољну политику Русије, Кине и Северне Кореје као сметњу развоју сарадње у сфери безбедности међу државама Југоисточне Азије. У том смислу, посебно су коришћени аргументи везани за „покушаје Русије да ограничи слободу судских земаља, недовољну транспарентност војних расхода Кине као и опасност од Северно-корејског нуклеарног програма“.¹⁹ Такође, често је помињан и проблем сарадње ШОС са Техераном, јер је, по речима Рамсфелда, Иран „најтерористичкија држава у свету“. После присуства иранског председника Махмуда Ахмадинежада самиту ШОС у Шангају, амерички министар одбране изјавио је: „Несхватљиво је да организација која декларише себе као антитерористичку, позива на своје заседање водећег спонзора тероризма у свету“.²⁰

Решавајући проблем америчких база у региону, октобра 2005. године, тадашњи амерички државни секретар Кондолиза Рајс посетила је Киргистан и договорила се о пребацивању америчког контингента из Узбекистана на авио-базу Ганси у Киргистану. Међутим, добрим делом под утицајем руске спољне политике, фебруара 2009. године, киргиско руководство затражило је затварање друге америчке базе на својој територији (Манас). Током марта 2009. године забрана коришћења ове базе проширена је на још 11 других држава, америчких савезника.

У позадини овакве одлуке киргиског руководства без сумње је договор руског председника Медведева и председника Киргистана Бакијева, по којем је Русија, као компензацију за губитке услед одсуства америчке накнаде за коришћење базе, одлучила да: поклони Киргизији 150 милиона долара, одобри кредит од 300 милиона долара са каматом од само 0,75% и са роком отплате на 40 година, уз 7 година одлагања почетка отплате, опрости киргиски дуг у износу од 180 милиона долара, као и да инвестира 2 милијарде долара у привреду ове земље. Колики значај има овај регион у борби за геополитичке позиције великих међународних субјеката најбоље говори америчка реакција на руску „понуду“ председнику Баки-

¹⁸ А. Дубнов – Узбекские интересы пролоббировуют в Вашингтоне – <http://www.freeas.org/?nid=4802&print=1>

¹⁹ <http://vzglyd.ru/politics/2006/6/3/36080.html>

²⁰ Исто.

јеву. Поред повећања накнаде за коришћење базе са првобитна два на 60 милиона долара, договорена је и сума од 110 милиона долара као америчко учешће у заједничким економским пројектима. Такође, америчка администрација ангажовала је и значајне киргиске partnere (Турску и Авганистан) да помогну око преиначења одлуке о затварању базе. У ту сврху, турски председник Абдулах Гүл обећао је инвестиције у вредности од милијарду долара у киргиску привреду, а авганистански председник Хамид Карзај још једном је упозорио Бакијева на опасност од напада Талибана уколико се база затвори.²¹

Према оцени руских аналитичара, скори одлазак Бакијева са места шефа државе умногоме је „потпомогнут“ од Америке, која је желела да на власт доведе људе преко којих ће поузданије обезбеђивати своје интересе на том простору.²²

Односи са Европском унијом (ЕУ). У односима између ЕУ и ШОС посебан значај имају две компоненте. Прво, то је зависност енергетске стабилности ЕУ од издашности и услова експлоатације извора нафте и гаса на територији земаља чланица ШОС (Русија, Казахстан, Узбекистан) и безбедности енергетских путева који са тог простора воде ка европским потрошачима. Позиција Кине, као економски најјаче чланице ШОС и перспективно све већег потраживача и поузданог купца енергената из истих тих извора, чини ЕУ додатно заинтересованом да, осим земаља испоручилаца енергената и земаља транзитора, као партнера у пословима од интереса за своју енергетску стабилност има и ШОС. Друга важна компонента у односима ЕУ и ШОС базира се на очекивању ЕУ да друга страна, кроз остваривање својих основних циљева, одигра улогу својеврсног „филтера“ који би смањио опасност од ширења тероризма, исламског екстремизма, наркотрафика и неконтролисаних миграција из централне Азије ка простору ЕУ.

У складу са обостраним интересом за сарадњу у наведеним областима, у Берлину је, априла 2007. године, одржана конференција на тему „ШОС – могућности партнерства са ЕУ“. Поред заједничког разматрања актуелног стања, могућности и перспектива, истакнута је и потреба кооперације ШОС са другим међународним асоцијацијама, укључујући и ЕУ. У смислу могућег унапређења сарадње, немачка страна посебно је истакла значај идеје о формирању Енергетског клуба ШОС, као полазне основе за ширење интересантног и узајамно корисног дијалога.

²¹ «Манас» сменил вывеску, *Независимая газета*, 26. 6. 2009.

²² Јула 2009. године, на председничким изборима Бакијев је добио око 90% гласова бирача. Опозиција није признала резултате гласова, сматрајући их нерегуларним, па су кренули жестоки протести против актуелног режима. Априла 2010. године сукоб полиције са демонстрантима претворио се у праву револуцију, у оквиру које је формирана привремена влада која је покренула кривичну одговорност против бившег председника Бакијева и неколико чланова његове породице за злоупотребу власти и корупцију. После потврде Привремене владе да ће гарантовати безбедност бившем председнику, Бакијев је (15. априла 2010) потписао оставку, а затим напустио земљу. Тренутно живи у Белорусији, где му је председник Лукашенко обезбедио азил. Већина руских извора наводи да је „плишана револуција“ у Киргизији била иницирана са стране и да су на власт дошли људи који су потпуно „по мери“ САД јер су главни носиоци функција амерички „џаци“ или људи који су по другим основама боравили у тој земљи.

У јуну је донет нов устав државе, којим је успостављен парламентарни систем (са јачом улогом владе), а у октобру су одржани парламентарни избори пошто је бивши законодавни орган распуштен. На челу државе, до председничких избора планираних за почетак 2012. године, остаје Роза Отумбајева (шеф Привремене владе).

У Европској унији посебно значајним елементом у структури ШОС сматра се Регионална антитерористичка структура. У њеном постојању, односно надлежностима, препознаје се димензија компатибилности безбедносних функција две организације. Посвећеност ЕУ безбедносној проблематици, која у ширем смислу обухвата и питања енергетске безбедности, те препознавање ШОС као актера са сличним прекупацијама, има за последицу то да ЕУ већи значај придаје сарадњи са ШОС него, на пример, са ЕврАзЕсом као економском организацијом²³. Осим тога, ЕУ у сарадњи са ШОС види прилику да буде присутна у централној Азији, односно да успостави и одржава у функцији канале политичког утицаја на земље тог региона као пандан настојањима великих сила Кине, Русије, САД, па и Јапана, да то подручје, свака на свој начин и са различитом аргументацијом и капацитетима, третирају као део своје интересне сфере.

С друге стране, ЕУ се у ШОС не доживљава као нарочито монолитна, па ни као самосвојна организација. Њу на Истоку умногоме сматрају експонентом америчке политике, који се често налази у ситуацији да занемарује сопствене интересе у корист америчких. Због тога унутар ШОС преовлађује опредељење да се сарадња са ЕУ, било да је реч заједничком или појединачном наступу, приоритетно одвија у билатералном формату са водећим земљама ЕУ, пре свега са Немачком.

Перспективе организације – амбиције и ограничења

У условима формирања новог система међународних односа, изградња регионалних организација, посебно у сфери безбедности, све више добија на значају. Ако је то повезивање држава поткрепљено изузетним економским и људским потенцијалима, онда је и његов утицај несумњиво још значајнији. Посматрајући досадашњи развој ШОС, може се констатовати да је ова организација несумњиво издржала тест времена. У актуелном тренутку не постоје центрифугалне силе какве нпр. могу да се уоче у оквиру ЗНД. Напротив, може се рећи да је на постсовјетском простору ШОС постао најснажнија организација, са перспективом даљег развоја и повећања свог значаја. Велики тест за опстанак организације био је руско-грузијски конфликт 2008, као и нереди у Киргистану у лето 2010. године. По свему судећи, организација се успешно изборила са оба изазова, ако не у смислу самог решавања проблема, онда бар у виду очувања јединства у условима наглашено супротстављених ставова по том питању, не само у региону него и у глобалним размерама.

Неоспорно је, такође, да се ШОС већ афирмисала као својеврстан фактор стабилности у ЦА, која се, не без основа, сврстава у тзв. Велики или Глобални Балкан (Бжежински, 1999). Значајним индикатором стабилности тог простора може се сматрати то што данас ниједна сила појединачно, ни Русија, ни Кина, па ни САД, не може да рачуна на ексклузивно право да унилатералним потезима намеће правила понашања у духу пропозиција некадашње „Велике игре“.²⁴ Заслуга

²³ Евроазијска економска организација (ЕврАзЕс) формирана је 10. октобра 2000. године у Астани. Потписници уговора били су председници Белорусије, Казахстан, Киргизије, Русије и Таџикистана. Видети опширније на: evrazes.com

²⁴ Синтагму „Велика игра“ први је употребио Џ. В. Кај у књизи *Историја рата у Авганистану*, а додатну популарност стекла је књигом *Ким Радјара* Киплинга. Овај израз, иначе, користио се као

за то припада, свакако, и ШОС. Она је, као уосталом и ОУКБ, својим деловањем допринела да се неки нови елементи унесу у кореографију „Велике игре“ на простору централне Азије. Некадашња правила игре са „нултом сумом“, што подразумева да добитак на једној страни неминовно значи исто толики губитак на другој, супарничкој, почела су да уступају место „игри“ у којој позитиван резултат не мора да значи „бацање противника на колена“. То је, управо, она промена коју неки аналитичари препознају као замену правила „велике игре“ правилима „велике нагодбе“, где се неће нужно оперисати са „нултом сумом“.²⁵

Није спорно да међу државама ШОС постоје извесне противречности и несугласице. Па ипак, изгледа да Организација према споља делује прилично јединствено. Постоји нешто што државе чланице упућује једне на друге и држи их на окупу, иако су међусобно веома различите по многим параметрима. Повезивање и сарадња наметнули су се на неки начин као избор којим, вероватно, нико није сасвим задовољан, али су алтернативе том избору биле очигледно мање привлачне. Имајући у виду веома специфичан историјски, етнички, културолошки, религијски и традицијски амбијент на простору који покрива ШОС, чини се да облик мултилатералне сарадње и повезивања који је примењен у тој организацији представља тренутно најбоље решење за амортизовање актуелних и потенцијалних дестабилишућих импулса, чији се извори редовно препознају у унилатералним потезима респективних регионалних сила.

Самостално деловање Русије или Кине према земљама ЦА и једне према другој увек се доживљава с неком дозом неповерења и резерве. Управо због тога делатност у оквиру ШОС, где су све оне, појединачно узев, фактор тог удруживања, те сарадња, увек поприма позитиван вредносни тон, поготову када као резултат има „производе“ дугорочног зајамног интереса. Такво значење имају и заједнички пројекти у области енергетике, какав је, на пример, нафтовод између Кине и Русије, којим су прошле године потекли први барели руске нафте ка енергетски све „жеднијем“ суседу. Реч је о грани која се одваја од руског нафтовода „Источни Сибир – Тихи океан“, дужине је око 4.000 км. Према билатералном споразуму, преко руско-кинеског нафтовода у периоду 2011–2030. године допремаће се око 15 милиона тона руске сирове нафте у Кину. Нема сумње да успостављање таквог односа међузависности енергетске стабилности две земље има за резултат тенденцију јачања димензије партнерства на рачун димензије ривалства у њиховим билатералним односима и у оквиру мултилатерале на нивоу ШОС.

О перспективи сваке организације, па тако и ШОС, говори заинтересованост других да јој се придруже. Аспирације на чланство исказују се на различите начине, а један од почетних корака у правцу успостављања обостране заинтересова-

назив за ривалство у ЦА, пре свега у Авганистану, између царске Русије и Велике Британије у 19. веку. (Уместо „Великом игром“, у Русији је за означавање тог стања коришћен израз „Игра сенки“. Када се данас помиње „Велика игра“ такође се има у виду надметање великих сила за остваривање пресудног утицаја на простору ЦА. Међутим, с обзиром на то да су у то надметање, осим некадашњих ривала Русије и Британије, укључени и други регионални и ванрегионални играчи (САД, Кина, Индија, Турска, Индија, Иран, Пакистан), онда је логично да се, у складу са том њеном новом димензијом, она означи као „Нова велика игра“ (Ahrari, James Beal, *The New Great Game in Muslim Central Asia*, McNair Paper 47, 1996, <http://www.ndu.edu/inss/McNair/mcnair47/mcnair47.pdf>).

²⁵ Rubin, B. and Rashid, A., From Great Game to Grand Bargain, *Foreign Affairs*, November/December, 2008.

ности за улазак у „причу“ о кандидатури за чланство (пуноправно или придружено) јесте статус посматрача. Прва земља која је стекла тај статус (на самиту у Ташкенту, 2004. године) је Монголија. Следеће године, на самиту у Астани, придружили су јој се Пакистан, Индија и Иран. Белорусија је покушала да постане посматрач али није прихваћена, уз образложење да не припада азијском региону. Ипак, после самита 2009. године у Јекатеринбургу, одлучено је да ова земља добије статус „партнера за дијалог“, што је учињено и са Шри Ланком.

Нових кандидата за „посматраче“ за сада нема, нити се говори о скорашњем „унапређењу“ неке од земаља посматрача у пуноправног члана. Изгледа да је пријем нових чланова одложен на неодређено време. По свему судећи, „главни играчи“ прибојавају се да би тиме дошло до својеврсног „разводњавања“ организације и да би на тај начин била смањена њена „тежина“ у међународним односима. Процењује се, на пример, да би улазак Индије и Пакистана, с обзиром на суштинску разлику њихових спољнополитичких оријентација, вероватно за последицу имао смањивање ефикасности рада организације. Исто тако, улазак Ирана, с обзиром на проблеме око његовог атомског програма, могао би да позиционира ШОС као блоковску организацију, што би произвело извесно погоршање њених односа са САД и ЕУ. Иначе, за земље ШОС Иран генерално не представља објективну претњу. Напротив, он је веома привлачан као важан транспортни чвор и водећи извозник енергената.

Наравно, постоје одређени проблеми у односима између Ирана и појединих земаља ШОС, али они нису везани за ирански нуклеарни програм, већ се пре свега тичу проблема територијалног разграничења у акваторији Каспијског мора. Наиме, Иран претендује на део не мањи од 20%,²⁶ док су Русија, Казахстан и Азербејџан потписали Сагласност о линијама расподеле по коме РФ, Твркменистан и Азербејџан добијају скоро по 20%, Казахстан 29%, а Иран свега 14%.²⁷

Имајући у виду изузетан значај региона за све главне субјекте међународних односа, огромне разлике међу чланицама ШОС, као и вишеструку специфичност традиција и култура земаља укључених у ову организацију, тешко се може поуздано предвидети ток њеног даљег развоја. У суштини, могу се само, на алтернативној основи, издвојити неколико могућих модела и сценарија.

Први (мање вероватан), да се ШОС развије као отворена организација у коју ће се укључити већи број заинтересованих страна, укључујући и западне земље. Овакав сценарио временом би довео до „разводњавања“ основних циљева организације и потпуно би водио њеном прилагођавању принципима безбедносне политике Запада.

Други подразумева наставак садашње политике, где би још више (али не и без мере) дошло до развоја ШОС као, у суштини, антизападне организације. Оваква могућност је знатно већа од претходне.

Трећи модел састоји се у развоју ШОС као регионалне силе са лидерском позицијом једне од њених главних чланица – Русије или Кине.

Четврти могући модел јесте очување базичних принципа (равноправност чланица), али уз јачање укупне регионалне снаге организације, пријемом у чланство земаља посматрача.

²⁶ "Iran Strengthens its Role in the Caspian Sea and Central Asian Regions", <http://www.irandefence.net/showthread.php?t=23932>

²⁷ "Iran Strengthens its Role in the Caspian Sea and Central Asian Regions", <http://www.irandefence.net/showthread.php?t=23932>

У коју ће се страну усмерити шангајски вектор не зависи само од снага које га формирају унутар ове организације. Иако са регионалним предзнаком, на његово обликовање ће, без сумње, утицати и све друге геополитичке силе којима је простор Централне Азије нескривена инспирација.

Литература

1. Ahrari, J. B., *The New Great Game in Muslim Central Asia*, McNair Paper 47, 1996, <http://www.ndu.edu/inss/McNair/mcnair47/mcnair47.pdf>.
2. Баранов, А. Ю., *Шанхайская организация сотрудничества: становление и пути развития*, Международный институт социальных наук, Москва, 2007.
3. Бжежински, З., *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 1999.
4. Бжежински, З., *Амерички избор*, Политичка култура – ЦИД, Загреб–Подгорица, 2004.
5. Група аутора. *Феномен русской власти: преемственность и изменение*. Материалы постоянно действующего научного семинара, Выпуск № 3 (12), Научный эксперт, Москва, 2008.
6. *Declaration on Establishment of The Shanghai Cooperation Organisation*, 15 jun 2001, <http://missions.itu.int/~kazaks/enq/sco/sco02.html> (14. 12. 2007)
7. Зимонин, В. П., Шанхайская организация сотрудничества и евразийское измерение безопасности: *Шанхайская организация сотрудничества: к новым рубежам развития* (Материалы округлог стола Московског Института Далеког Истока РАН, 2008)
8. Лукин, А. В., Илькаева, О. Е., Тиморшина, А. М., Дальнейшее развитие ШОС: проблемы и рекомендации: Шанхайская организация сотрудничества: от становления к всестороннему развитию (материјали Трећег заседања)
9. Миршајмер, Џ., *Трагедија политике великих сила*, Удружење за студије САД у Србији, Београд, 2010.
10. Примаков, Е. Г., Политические институты и отношения в современной России, РОССПЭН, Москва, 2007.
11. Примаков, Е., *Мир без России? К чему ведет политическая близорукость*, Российская газета, Москва, 2009.
12. *Россия в глобальной политике*, том 5, № 6, ноябрь–декабрь 2007, Москва.
13. Рубан, Л. С., *Дилемма XXI века: Толерантность и конфликт*, Academia, Москва, 2006.
14. Scheineson, A., *The Shanghai Cooperation Organization*, <http://www.cfr.org/publication/10883/> (9. 4. 2010)
15. *The Shanghai Convention on combating terrorism, separatism and extremism*, http://eurasiangroup.org/files/documents/conventions_eng/The_20Shanghai_20Convention.pdf
16. *Shanghai Cooperation Organisation Charter*, 7. jun 2002. (6.10.2008).
17. Starr, S. F., *In Defense of Greater Central Asia*, September 2008, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, A Joint Transatlantic Research and Policy Center Johns Hopkins University-SAIS, 1619 Massachusetts Ave. NW, Washington, D. C. 20036 Institute for Security and Development Policy, V. Finnbodav. 2, Stockholm-Nacka 13130, Sweden www.silkroadstudies.org
18. *Форум ШОС*, Пекинг, 19–21мая 2008. год., URL: http://www.mgimo.ru/files/37535/kb-05_shos-Lukin.pdf